

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka uudistaa käsityksiä työstä ja ammatillisesta osaamisesta

Erkka Laininen ja Arto O. Salonen

TIIVISTELMÄ

■ Sosiaalipedagogiikka on tieteenala ja käytäntö, jolle on ominaista täyden ihmisyden tavoittelu sosiaalisessa todellisuudessa. Sen tehtävänä on perinteisesti ollut yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen rakentaminen. Nykyaikana sosiaaliset kysymykset kietoutuvat yhä enemmän yhteen ekologisten ongelmien kanssa. Tässä katsauksessa kiinnostuksen kohteenamme on sosiaalipedagogiikan planetaarinen tulkinta, jonka mukaan ihmiset, yhteisöt ja yhteiskunnat ymmärretään biosfääriin alajärjestelmiksi. Planetaarisen sosiaalipedagogiikan teoria perustuu sosioekologiseen maailmankuvaan, jossa ihmisen tilallinen, ajallinen ja eettinen maailmassa oleminen tuodaan yhteistarkasteluun transformatiivisen oppimisen viitekehyksessä. Näin rakentuvaa pedagogiikkaa voidaan soveltaa erilaisiin oppimisprosesseihin formaalissa, nonformaalissa ja informaalissa kontekstissa. Sovellamme tässä katsauksessa planetaarisen sosiaalipedagogiikan teoriaa työn ja ammatillisen osaamisen kontekstiin. Tulkintamme mukaan yhteiskuntaa uudistava työ ja ammatillinen osaaminen perustuvat systeemiseen ymmärrykseen, kestäväen tulevaisuuden rakentamiseen ja planetaarisen hyvinvoinnin edistämiseen.

Avainsanat: *planetaarinen sosiaalipedagogiikka, transformatiivinen oppiminen, sosioekologinen maailmankuva, työelämä, ammatillinen osaaminen*

ABSTRACT

■ Social pedagogy is a discipline and praxis characterized by pursuing full humanness in social reality. A task of social pedagogy has traditionally been to build a relationship between the individual and society. Nowadays, social challenges are increasingly intertwined with ecological problems. The object of interest in this review text is the planetary interpretation of social pedagogy. According to the theory of Planetary Social Pedagogy (PSP), people, communities, and societies are subsystems of the biosphere. PSP is based on a socio-ecological worldview that integrates the fragmented human conception and experience of reality by uniting the spatial, temporal, and ethical dimensions of human life through a transformative learning process. PSP provides a generic pedagogical framework that can be applied to various learning processes in the formal, non-formal and informal contexts. In this review text, we apply PSP to the context of work and vocational competence. According to our interpretation, transformative work and vocational competence are based on systemic understanding, building a sustainable future, and promoting planetary well-being.

Keywords: *planetary social pedagogy, transformative learning, socio-ecological worldview, working life, vocational competence*

Johdanto

Ihmiskunnan tulevaisuutta varjostavat useat samanaikaiset planetaariset kriisit. Ilmastonmuutos, luonnonvarojen hupeneminen ja ensimmäinen ihmisen aiheuttama sukupuuttoaalto määrittävät hyvän elämän tavoittelua vuosi vuodelta enemmän. Planetaarisille kriiseille on tyypillistä, että niissä ekologinen ja sosiaalinen todellisuus kietoutuvat toisiinsa (Misiaszek 2021). Kriisit uhkaavat kaventaa elämän edellytyksiä, sillä biosfäärin elinvoimaisuus luo perustan ihmisten, yhteisöjen ja yhteiskuntien kukoistukselle (Folke, Biggs, Norström, Meyers & Rockström 2016). Siksi kokonaisvaltaisen yhteiskunnallisen muutoksen tarve on ilmeinen.

Yhteiskunnallista muutosta tavoitellaan yleensä talouteen ja teknologiaan tai kansalaisten oppimiseen ja sivistymiseen tähtäävällä strategialla (Hämäläinen 2015). Talouteen ja teknologiaan perustuvan strategian onnistumisen edellytyksenä on talouskasvun ja ympäristöhaittojen välinen absoluuttinen irtikytkentä. Tämä tarkoittaa sitä, että ilmastopäästöjen

ja luonnonvarojen kulutuksen tulisi pudota tulevina vuosina nopeasti samalla, kun bruttokansantuotteella mitattava talous jatkaisi kasvuaan. Tällainen irtikytkentä on mahdollinen joillakin toimialoilla tai alueilla, mutta riittävän laaja-alaisesta, syvästä ja nopeasta irtikytkennästä ei ole olemassa empiiristä näyttöä. (Hickel & Kallis 2020; Vadén ym. 2020.) Siksi talouteen ja teknologiaan perustuva strategia ei yksinään riitä, vaan tarvitaan myös ihmisten arvoihin, uskomuksiin ja maailmankuviin ankkuroituvaa kulttuurista muutosta (Järvensivu ym. 2019).

Oppimiseen ja sivistymiseen tähtäävä muutosstrategia auttaa ihmistä kasvamaan ”täyteen ihmisyyteen” (Maslow 2011, 179), jolloin ihmisyyden ihanteena ja oppimisen päämääränä vahvistuu ”oleminen yhtä maailman kanssa” (Common Worlds Research Collective 2020, 2). Ympäristö- ja kestävyyskasvatuksen valtavirtaistumisesta huolimatta vaikuttaa siltä, että koulujärjestelmän yhteiskuntaa uudistava tehtävä on jäänyt puolitiehen. Osaamiseen keskittyvä koulutus palvelee lähtökohtaisesti talouden tarpeita ja toisintaa niitä oletuksia, joiden varassa yhä kestävämmällä perustalla oleva yhteiskunta toimii (Holfelder 2019; Sterling 2003; Heikkinen & Kukkonen 2019). Siksi tietoihin, taitoihin ja asenteisiin perustuvan kestävyysosaamisen valtavirtaistaminen (esim. Bianchi, Pisiotis & Cabrera Giraldez 2022) ei välttämättä saa aikaan oppijoiden syvällistä arvojen, uskomusten ja maailmasuhteen uudistumista, joka on edellytyksenä yhteiskunnalliselle muutokselle (O’Brien & Sygna 2013). Lainisen (2019a) mukaan kestävä tulevaisuuden rakentamiseen tarvitaan holistista maailmankuvaa vahvistavaa transformatiivista oppimista, joka muuttaa ymmärrystämme ja käsityksiämme ihmisen ja luonnon suhteesta, ihmisyydestä ja hyvinvoinnin tekijöistä sekä talouden roolista maailmassamme (Laininen 2019a, 180).

On ilmeistä, että yhteiskunnan eri sektoreilla tarvitaan planetaarista ajattelua, joka tekee näkyväksi ihmisen monitahoisen kytkeytymisen osaksi yhteisöjä, yhteiskuntaa ja biosfääriä. Suomalaisen tutkimuksen piirissä tämä on näyttäytynyt esimerkiksi planetaarisen terveyden (Grotenfelt-Enegren, Holmström & Laisi 2023) ja planetaarisen hyvinvoinnin (Kortetmäki ym. 2021) tarkasteluna. Ihmisenä kasvamisen ja sivistymisen kentällä nousevia planetaarisuuteen liittyviä tutkimuksen suuntia ovat muun muassa planetaarinen nuorisotutkimus (Hoikkala & Laine 2022), planetaarinen sivistys (Moilanen & Salonen 2022), kasvatustieteellinen hyvinvointiin (Aaltonen ym. 2023), sekä taiteen ja kehollisuuden merkitys ihmisen ja muun elämän yhdistävän eettisesti kestävässä maail-

masuhteen rakentumisessa (Foster 2019; Foster, Salonen & Sutela 2022; Foster & Turkki 2021; Keto & Foster 2021).

Sosiaalipedagogiikka pystyy vastaamaan tarvittavan kokonaisvaltaisen yhteiskunnallisen muutoksen haasteeseen vaikuttavasti, sillä sen pyrkimyksenä on uusien sosiaalisten merkitysten tuottaminen sekä kansalaisten osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen (Nivala & Ryyänen 2019; Stephens 2013). Perinteinen sosiaalipedagogiikka kysyy, mikä ihminen on yhteiskunnallisessa kontekstissa ja miten yksilön ja yhteiskunnan suhteet tulisi järjestää (Hämäläinen 2015). Planetaariset kriisit haastavat sosiaalipedagogiikan asemoitumaan tieteenalana ja työotteena ajan vaatimusten mukaisesti.

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka on teoriakehys, joka on parhailaan muotoutumassa sosiaalipedagogiikan alan vastaukseksi aikamme sosio-ekologiseen kriisiin. Planetaarisen sosiaalipedagogiikan teoriaa on ensimmäisen kerran kuvattu tieteellisessä julkaisussa *A Theory of Planetary Social Pedagogy* (Salonen, Laininen, Hämäläinen & Sterling 2023). Tässä katsauksessa esittelemme planetaarisen sosiaalipedagogiikan idean, jossa ihmisen paikkaa tarkastellaan yhteiskuntaa avarammassa planetaarisessa kontekstissa. Samalla kytkemme planetaarisen sosiaalipedagogiikan sitä eteenpäin vievään tutkimukseen. Esimerkkinä teorian mahdollisista sovelluksista hahmottelemme, millaisen tulkinnan työ ja ammatillinen osaaminen saavat, kun niitä tarkastellaan planetaarisen sosiaalipedagogiikan viitekehyksessä. Tarkastelemme myös, miten planetaarinen sosiaalipedagogiikka voi tarjota *GreenComp*-viitekehyksen kestävyystaitojen (Bianchi ym. 2022) oppimiselle transformatiivisen ratkaisun, joka mahdollistaa työelämän systemisen uudistamisen.

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka ratkaisuna nykyajan haasteisiin

Oppimiseen ja sivistykseen perustuvan yhteiskunnallisen muutosstrategian lähtökohtana on oletus siitä, että kestävyuden saavuttaminen edellyttää perustavanlaatuisia vallalla olevan ajattelutavan muutosta (Bateson 1972; Laszlo 1989). Muutostarpeen keskiössä on moderni maailmankuva, joka rakentuu asioita ja ilmiöitä erottelevalle dualismille ja mekanistiselle todellisuuskäsitykselle (Sterling 2003). Todellisuutta tulkitaan rakentamalla jakolinjoja esimerkiksi mielen ja kehon tai ihmisen ja luonnon väliin. Ekologisten ja sosiaalisten systeemien oletetaan olevan erillisiä ja toisistaan riippumattomia, vaikka todellisuudessa ne vuorovaikuttavat ja ovat

toisistaan riippuvaisia ja yhteen kytkeytyneitä (Folke ym. 2016). Jakava ja erotteleva todellisuuskäsitys on johtanut harhakuvaan ihmislajin erityisyydestä ja kaikkivoipaisuudesta suhteessa ekologiseen todellisuuteen (Catton & Dunlap 1980) sekä toimimattomiin ratkaisuihin, jotka tuottavat sosiaalisia, poliittisia, taloudellisia ja psykologisia ongelmia (Bohm 1980). Gregory Bateson on kuvannut tätä länsimaisen ajattelun epistemologista virhettä myös juurisyynä ekologiseen kriisiin (Bateson 1972, 461).

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka tähtää ihmisen jakautuneen maailmasuhteen eheytymiseen (Salonen ym. 2023). Tämä tavoite rinnastuu Jani Pulkin kuvaamaan ekoindividuaatioon, joka pyrkii ”sellaisen ekologisen minuuden rakentamiseen, jossa minä asettuu monilajisen maailman jäsenyyteen ilman herruuspyrintöjä ja tuntoa oikeutuksesta luonnon loputtomaan kestävämpään käyttöön” (Pulkki 2021a, 58). Sosiaalista ja ekologista todellisuutta yhdistämään pyrkivä sosioekologinen maailmankuva on mahdollista käsitteellistää planetaarisen ajattelun mukaisesti kolmen toisiinsa kytkeytyvän ulottuvuuden avulla. Maria Joutsenvirta ja Arto O. Salonen ovat kuvanneet teoksessaan *Sivistys vaurautena* planetaarisen maailmasuhteen ulottuvuuksiksi tilallisen, ajallisen ja eettisen ulottuvuuden (Joutsenvirta & Salonen 2020). Myös Antti Moilasen ja Arto O. Salosen hahmottelema planetaarisen sivistyksen ihanne rakentuu tämän saman jäsenyyksen varaan (Moilanen & Salonen 2022).

Tilallinen ulottuvuus viittaa paikallisen, alueellisen ja globaalien todellisuuden vuorovaikutukseen. Nykymaailmassa ihmisen elämän tilallinen ulottuvuus on muuttunut ajasta, jolloin elettiin keräillen, metsästäen tai omaa maata viljellen. Tuolloin kaikki, mitä ihminen tarvitsi elääkseen, oli saatavissa kodin läheisyydestä. Nykyään suomalaisen ihmisen elinpiiri on maailmanlaajuinen. Kytkeydymme talouden, tuotantoketjujen ja tietoverkkojen kautta osaksi globaalia yhteisöä. Päivittäisten valintojemme kautta olemme yhteydessä muiden ihmisten elämään ja heidän elinympäristöihinsä jopa toisella puolella maapalloa. Ilman systeemistä ymmärrystä tämä tosiasia jää tunnistamatta. (Salonen ym. 2023.) Ilkka Ratisen ja Lassi Linnasen laaja suomalaisten kestävyyskompetensseista keräämä tutkimusaineisto osoittaa systeemisen ajattelun keskeisen merkityksen kestävyysmuutoksen tekemisessä (Ratinen & Linnanen 2022).

Ajallinen ulottuvuus kytkeytyy historian, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumoon. Kestävän tulevaisuuden rakentaminen ei ole mahdollista ilman ymmärrystä menneestä. Tulevaisuus rakentuu kollektiivisten menneisyydessä ja nykyhetkessä tehtyjen valintojen summaksi. Tekomme ja tekemättä

jättämistemme muovaavat tulevaisuutta paikallisella, alueellisella ja globaalilla tasolla, tiedostetusti tai tiedostamattomasti. (Salonen ym. 2023.) Tulevaisuus liittyy ennen kaikkea lapsiin ja nuoriin, sillä heidän elämänkaarensa painopiste on tulevissa vuosissa. Kasvavaksi ongelmaksi on muodostumassa planetaaristen kriisien aiheuttama ahdistus (Hickman ym. 2021). Tulevaisuus näyttäytyy nuorille epävarmana, monimutkaisena ja nopeasti muuttavana. Kun nuoret eivät koe voivansa vaikuttaa kehityksen suuntaan, jää vaihtoehdoksi sopeutuminen epävarmaan tulevaisuuteen. (Holfelder 2019.)

Maailmankuvan eettinen ulottuvuus liittyy siihen, mitä ja omaan huolenpidon piiriin sisällytetään. Planetaarisessa kontekstissa ihmisen moraalille on tunnistettavissa kaksi luovuttamatonta peruseriaatetta, ekologinen ja sosiaalinen periaate, jotka yhdessä mahdollistavat planeetan ja ihmiskunnan kukoistamisen (Salonen ym. 2023). Sosiaalisen periaatteen mukaan jokaisen ihmisen luovuttamaton arvo tulee tunnustaa (Searle 2010). Ekologisen periaatteen mukaan monimuotoisen elämän edellytykset on turvattava planeetallamme. Arto O. Salosen ja Jyrki Konkan mukaan ilman elinvoimaisia luonnonjärjestelmiä ei voi olla olemassa myöskään ihmisten muodostamia yhteiskuntia (Salonen & Konkka 2015). Kaikki ihmisen tarvitsema aineellinen otetaan luonnosta ja palautetaan luontoon. Ihminen on kaiken aikaa osa luontoa esimerkiksi syömänsä ruuan ja hengittämänsä hapen osalta. (Salonen, Isola & Foster 2022.)

Planetaarisen sosiaalipedagogiikan eettistä perustaa havainnollistaa moraalikehän laajeneminen yksilökeskeisestä yhteisölliseen ja aina planetaariseen ulottuvuuteen saakka, sillä ekologiset ja sosiaaliset kysymykset eivät pohjimmiltaan ole erotettavissa toisistaan (Singer 1981). Tällöin ihmisen havaitsema todellisuus saa itseisarvoisen tunnustuksen ilman, että arvostus perustuu ihmisen saamaan hyötyyn. Tea Kortetmäen ja kumppaneiden mukaan planetaarinen vastuullisuus saa aikaan planetaarista hyvinvointia siten, että ihmisillä, muunlaisilla ja elottomallakin todellisuuksilla on oikeus olemassaoloon (Kortetmäki ym. 2021). Myös Jani Pulkin määrittelemässä ekososiaalisessa hyve-etiikassa korostuu keskinäisriippuvaisuuksien hahmottaminen, monitahoinen ajattelu ja huolenpito. Sosiaalisuus tulkitaan kaikkien eliöiden väliseksi, ja ihmisellä on erityinen vastuu maapallon elonkehään vaikuttavista toimistaan. (Pulkki 2021b.)

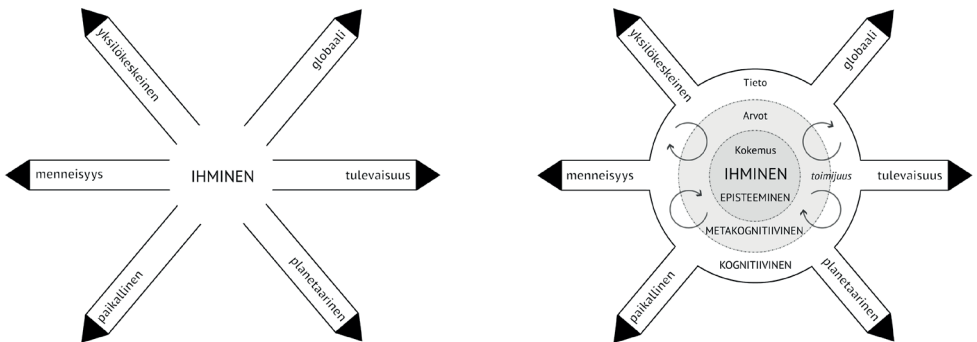
Näin ajateltuna planetaarinen hyvinvointi perustuu maailman rakastamiseen. Paulo Freiren sanoin: *”I do not believe in loving among women and men, among human beings, if we do not become capable of loving the world”* (Freire 2004, 47). Planetaarisessa ajattelussa ihmisenä kasvamisen moraa-

linen perusta rakentuu siten eettiselle herkkyydelle, jonka avulla ihminen pystyy tarkastelemaan päivittäisiä valintojaan moraalikehän eri tasoilla edistään samalla sukupolvien sisäistä ja niiden välistä yhdenvertaisuutta (Moilanen & Salonen 2022).

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka syklisenä oppimisprosessina

Planetaarisen sosiaalipedagogiikan tavoitteleva ihmisen maailmasuhteen eheytyminen ja sosioekologisen maailmankuvan omaksuminen konkretisoituu pyrkimyksenä yhdistää ajattelun, kokemuksen ja toiminnan tasoilla tilallinen, ajallinen ja eettinen maailmassa oleminen. Ihminen voi uudistaa maailmasuhdettaan eheämmäksi a) sisäistämällä jokapäiväisen elämänsä kytkeytymisen paikalliseen, alueelliseen ja globaaliin todellisuuteen, b) vahvistamalla tietoisuuttaan omasta paikastaan menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumossa sekä c) laajentamalla omaa huolenpidon piiriään läheisistään koko ihmiskuntaan, ei-inhimilliseen todellisuuteen ja tuleviin sukupolviin.

Gregory Batesonin (1972) ja Stephen Sterlingin (2003; 2011) kehittämän oppimisen tasojen teorian mukaisesti tällainen maailmasuhteen eheytyminen voidaan saavuttaa kognitiivisen, metakognitiivisen ja epis-

KUVIO 1. Planetaarinen sosiaalipedagogiikka yhdistää ajattelun ja kokemuksen tasoilla ihmisen eriytyneet maailmasuhteen ulottuvuudet: tilallinen (paikallinen – alueellinen – globaali), ajallinen (menneisyys – nykyisyys – tulevaisuus) ja eettinen (yksilökeskeinen – yhteisöllinen – planetaarinen) ulottuvuus. Oppimisen näkökulmasta kyse on syklisestä prosessista, jossa kognitiivinen, metakognitiivinen ja episteeminen oppimisen taso ovat elävässä vuorovaikutuksessa keskenään. (Salonen ym. 2023.)

teemisen tason oppimista hyödyntävän syklisesti etenevän prosessin avulla (Bateson 1972; Sterling 2003; 2011). Erkka Laininen on kuvannut vastaavaa eri oppimisen tasoilla vuorottelevaa transformatiivista oppimisprosessia ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana (Laininen 2019b). Prosessissa yhdistyvät tieto, todellisuuden yhteinen reflektointi sekä ihmisen holistinen kokemus kietoutumisesta osaksi ympäröivää sosiaalista ja ekologista todellisuutta (Salonen ym. 2023; Laininen 2019b). Havainnollistamme tätä syklistä oppimisprosessia kuviossa 1.

Sosioekologisen maailmankuvan rakentumiseen tarvitaan kognitiivisen oppimisen tasolla hankittua rationaalista tietoa maailmasta. Meta-kognitiivisen oppimisen tasolla tieto jäsentyy asioiden välisiin todellisiin suhteisiin kriittisen reflektion ja systeemisen ajattelun avulla (Mezirow 1996). Tällä tasolla rakennetaan perustaa arvojen muodostumiselle, kun tarkastellaan maailmasuhteen ulottuvuuksiin liittyviä eettisiä kysymyksiä, testataan arvoja käytännössä ja reflektoidaan arvoihin liittyviä kokemuksia ja tunteita yksin ja yhdessä muiden kanssa (Salonen ym. 2023). Metakognitiivinen taso avartaa myös oppijoiden tulevaisuushorisonttia lineaarisesta jatkumosta vaihtoehtoisten tulevaisuuksien tunnistamiseen ja niiden tutkimiseen (Poli 2017). Oppijan vaihtoehtoja tunnistava ja uutta luova toimijuus vahvistuu, kun todellisuutta reflektoidaan yhteisesti ja tuodaan esille asioiden erilaiset tulkinnat ja merkitykset (Rajala 2016).

Oppimisen episteeminen ulottuvuus linkittyy ihmisen kokemukseen, joka voi syntyä älyn, tunteiden tai kehollisuuden tasoilla (Blake, Sterling & Goodson 2013). Teija Nuutinen kumppaneineen ehdottaa empiirisen näytön perusteella kehollisuuden lisäämistä omaksi erilliseksi periaatteen sosiaalipedagogisen työtteen jäsenyyksessä (Nuutinen, Laulainen & Salonen 2023). Valter A. Aaltonen kumppaneineen määrittelee ihmisen ja muiden lajien välisen kokemuksellisen vuorovaikutuksen, ”dialogin”, lähtökohdaksi kasvatukselle kohti planetaarista hyvinvointia (Aaltonen ym. 2023). Raisa Fosterin ja Sami Kedon tutkimukset korostavat kehollisen kokemuksen merkitystä tietämisen rinnalla empatiakyvyn ja myötätunnon synnyttämisessä niin inhimillistä kuin ei-inhimillistä todellisuutta kohtaan (Foster 2019; Keto & Foster 2021). Uudistuva todellisuuskäsitys voi eheyttää dualistista ja mekanistista maailmankuvaa sosioekologiseksi maailmankuvaksi, mikä auttaa avartamaan moraalikehää (Salonen ym. 2023). Tuula Helneen ja Tuuli Hirvilammen mukaan merkityksellinen kytkeytyminen toisiin ihmisiin, yhteisöihin ja luontoon vahvistaa ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia (Helne & Hirvilampi 2015).

Episteemisellä oppimisella on yhteys myös tulevaisuuslukutaitoon eli kykyyn kuvitella vaihtoehtoisia, toivottavia tulevaisuuksia ja hyödyntää niitä tässä hetkessä (Miller 2018). Antti Rajala nimittää tällä oppimisen tasolla vahvistuvaa toimijuutta oppijan yhteiskuntaa uudistavaksi toimijuudeksi, joka esimerkiksi ”pyrkii murtamaan perinteisiä itsestään selvyystenä pidettyjä käytäntöjä ja vaikuttamaan julkiseen poliittiseen keskusteluun” (Rajala 2016, 58). Esimerkki kansalaisten tulevaisuuslukutaitoa ja toimijuutta vahvistavasta työskentelymenetelmästä on Paaskosken ja kumppaneiden (2022) luoma tulevaisuusperintöverstas, jota on sovellettu esimerkiksi museoiden asiakastyössä. Verstaan osallistujat liikkuvat ajallisesa ulottuvuudessa vahvistaen ensin ymmärrystään historiasta ja tehden sen jälkeen tulevaisuushypyn kuvittelemaan vaihtoehtoisia ja toivottavia tulevaisuuksia. Tulevaisuudesta tuodaan tähän hetkeen oivalluksia, joiden avulla yhteisluodaan omien arjen tekojen kautta syntyvää ja kestävää tulevaisuutta rakentavaa tulevaisuusperintöä. (Paaskoski ym. 2022.) Olemme koonneet taulukkoon 1 oppimisen kognitiiviseen, metakognitiiviseen ja

TAULUKKO 1. Oppimisen kognitiivinen, metakognitiivinen ja episteeminen taso sekä niihin liittyvät painotukset ja oppimista luonnehtivat tunnuspiirteet (Sterling 2011; Salonen ym. 2023).

Oppimisen taso	Oppimisen painotus	Oppimista luonnehtivat tunnuspiirteet
<i>Kognitiivinen oppiminen</i> ”Asioiden tekeminen paremmin”	Tieto	<ul style="list-style-type: none"> • Rationaalinen ajattelu • Tulevaisuus nykyisen kehityksen jatkumona • Mukautuva ja toisintava toimijuus
<i>Metakognitiivinen oppiminen</i> ”Parempien asioiden tekeminen”	Arvot	<ul style="list-style-type: none"> • Kriittinen, reflektiivinen ja systeeminen ajattelu • Tulevaisuus vaihtoehtoisina tulevaisuuksina • Vaihtoehtoja tunnistava ja uutta luova toimijuus
<i>Episteeminen oppiminen</i> ”Asioiden näkeminen toisin”	Kokemus	<ul style="list-style-type: none"> • Mielikuvitus, tunteet ja kehollinen tietäminen • Tulevaisuuden käyttäminen nykyhetkessä • Yhteiskunnan uudistamiseen pyrkivä transformatiivinen toimijuus

episteemiseen tasoon liittyvät painotukset ja oppimista luonnehtivat tunnuspiirteet.

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka on luonteeltaan tutkimusmatka ihmisen sisäiseen maailmaan ja ulkoiseen todellisuuteen. Sosioekologisen maailmankuvan omaksuminen ei perustu valmiin oppirakennelman välittämiseen vaan oppijan omaehtoiseen täydemmäksi ihmiseksi tulemiseen. Ihmisenä kasvaminen pohjautuu kehon ja mielen harmoniaan sekä havahtumiseen ihmisen monitahoisesta maailmaan kuulumisesta. Siksi todellisuutta lähestytään tieteen, taiteen ja henkisyiden keinoin. Ihminen tutkii ja ihmettelee maailmaa ja itseään tutkijana, taiteilijana ja henkisenä olentona työvälineinään dialogisuus, moniaistinen todellisuuden havainnointi sekä rohkea ja luova uusien ajattelupolkujen kokeileminen. Uudenlainen kokemus maailmassa olemisesta vahvistaa ihmisen merkityksellisyiden kokemusta ja planetaarista toimijuutta, joka voi näyttäytyä vallitsevaa kulttuuria ja yhteiskuntaa uudistavina tekoina. (Salonen ym. 2023.)

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka on geneerinen pedagoginen viitekehys, jota voidaan soveltaa erilaisiin oppimisprosesseihin formaalissa, nonformaalissa ja informaalissa kontekstissa (Salonen ym. 2023). Tulevaisuuden toivoa vahvistavan yhteiskunnallisen kestävyysmurroksen toteutuminen edellyttää systeemistä muutosta, jossa kansalaisten kulutuskäyttäytyminen, asuminen, liikkuminen, ruuantuotanto ja energiantuotanto rakentuvat fossiilisista polttoaineista vapaalle sekä luonnonvaroja ja biodiversiteettiä vaalivalle perustalle. Tällainen yhteiskunnallinen siirtymä uudistaa työtä ja taloutta tavalla, jossa perinteiset käsitykset työn tarkoituksesta ja kohteesta muuttuvat. (Järvensivu ym. 2019.) Planetaarinen sosiaalipedagogiikka voi tukea tämän paradigmanmuutoksen toteutumista. Sovellamme seuraavaksi edellä esittämäämme planetaarisen sosiaalipedagogiikan teoriaa työhön ja ammatilliseen osaamiseen.

Työn ja ammatillisen osaamisen tulkinta planetaarisen sosiaalipedagogiikan valossa

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka voi uudistaa käsityksiä työstä ja ammatillisesta osaamisesta. Käsitteellistämme seuraavaksi tilallista, ajallista ja eettistä maailmassa olemista työn kontekstissa, jolloin työn tekemisen tavalle, tarkoitukselle ja kohteelle rakentuu planetaarinen tulkinta. Planetaarisella tulkinnalla viittaamme jonkin ilmiön – tässä tapauksessa työn – tarkastelemiseen sosioekologisesti hahmottuvan maailmankuvan kontekstissa, joka on samaan aikaan paikallinen ja globaali, ihmisiin liittyvä

ja ihmisyiden ylittävä sekä historian, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatku-
moon kytkeytyvä (Salonen ym. 2023).

Tilallisen ulottuvuuden tarkastelu yhdistyy työn tekemisen tapaan, mi-
kä tekee näkyväksi systeemiseen ymmärrykseen perustuvan työn tulkin-
nan. Rajattu paikallinen tarkastelu jättää huomioimatta työhön liittyvät
sosiaaliset, ekologiset ja taloudelliset vaikutukset alueellisessa ja globaa-
lissa kontekstissa. Työn kytkösten tunnistaminen auttaa ammattilaista
poistamaan työn kielteisiä vaikutuksia ja vahvistamaan myönteisiä vai-
kutuksia. Esimerkkinä tilallisen ulottuvuuden tiedostamisesta toimii do-
kumenttielokuva *Säilöttyjä unelmia* (Gauriloff, Berghäll & Laine 2012),
jossa raviolitölkkin ainesosat kulkevat yli 30 000 kilometrin matkan ennen
päämistään kuluttajalle kaupan hyllylle. Tölkkin matka koskettaa sato-
jen ihmisten elämää sekä muuta elollista ja elotonta luontoa eri puolilla
maailmaa. Esimerkki kuvastaa nykyisen talouden ja tuotannon luonnet-
ta, joka kytkee kuluttajan ja ammattilaisen työn osaksi maailmanlaajuista
vaikutusten verkostoa.

Ajallisen ulottuvuuden tarkastelu viittaa työn tarkoitukseen kestävä
tulevaisuuden rakentajana. Planetaaristen kriisien ajassa osakkeenomista-
jien edun ensisijaisuus ei enää tarjoa kestävä perustaa työorganisaatioiden
tarkoitukselle (Ergene, Banerjee & Hoffmann 2021). Työn tarkoituksen
uudistuminen yhdistyy ammattilaisen käsitykseen yhteiskunnan, työelä-
män ja oman ammattialan historiallisesta kehittymisestä, nykyisyydestä
ja tulevaisuuden mahdollisuuksista. Historian tarkastelu auttaa ammatti-
laista tunnistamaan globaaleja epätasa-arvoistavia valtasuhteita ja sorron
mekanismeja, joiden purkaminen on kestävä työelämän edellytyksenä
(Walsh, Böhme, Lavelle & Wamsler 2020). Ammattialan menneisyydestä
voi myös nousta hyväksi todettuja käytäntöjä, jotka ovat teknologian ke-
hityksen myötä päässeet unohtumaan. Esimerkiksi ruuantuotantoon on
löydetty kestäviä ratkaisuja regeneratiivisesta maataloudesta (Hagelberg,
Wikström, Joonas & Mattila 2020). Sen idea perustuu vuosisatojen aikana
opittuihin tapoihin, jotka ylläpitävät maaperän elinvoimaisuutta.

Historian ymmärryksen lisäksi ammattilainen tarvitsee kykyä kuvitella
uudella arvopohjalla rakentuvaa yhteiskuntaa ja työelämää. Sitran
kehittämä Tulevaisuustaaajuus-menetelmä on esimerkki työskentelytavas-
ta, jonka avulla opiskelijoiden ja työelämän ammattilaisten tulevaisuus-
ajattelua voidaan avartaa vaihtoehtoisten tulevaisuuksien tunnistamiseen
ja toimijuuteen tulevaisuuden muuttamiseksi. Tulevaisuuden ammattilai-
set -työpajassa opiskelijat oppivat tulevaisuusajattelun perusteita, haas-

tavat ajatuksiaan tulevaisuudesta, kuvittelevat toivottavia tulevaisuuksia, joissa he haluaisivat elää, ja voimaantuvat toimimaan kestävän tulevaisuuden puolesta tässä hetkessä tehtävien valintojen kautta. (Lukkarinen, Rossi & Runonen 2022.)

Eettisen ulottuvuuden tarkastelu rinnastuu työn kohteeseen ja uudistuvaan käsitykseen työelämän vastuullisuudesta. Vastuullisuudella ymmärretään nykyisin tuotteiden ja palveluiden tuottamista eettisesti, ympäristövaikutukset minimoiden ja yhteiskunnallista hyvää vahvistaen (Blowfield & Murray 2014). Työn tekemisen tavan kautta määrittävä vastuullisuus ei kuitenkaan kerro tyhjentävästi, tapahtuuko toiminta yhden planeetan rajat huomioon ottaen ja globaalilla tasolla sosiaalisesti oikeudenmukaisesti. Kestävä talous ja työelämä edellyttävät uudenlaista eettistä perustaa, joka irrottautuu kapeasta hyötyyn, tehokkuuteen ja kasvuun pohjautuvasta hyvinvointiajattelusta ja ottaa systemaattisesti huomioon luonnon, maailman ihmisten ja tulevaisuuden elämän tarpeet (Becker 2023). Sosioekologisen maailmankuvan läpi katsottuna tulevaisuuden vastuullisuuden keskiössä ei siten ole enää se, miten jokin asia tuotetaan, vaan se, mitä asioita tuotetaan. Planetaarista hyvinvointia edistävä työ painottuu halujen tyydyttämisen sijaan ihmisten todellisiin tarpeisiin ja pyrkii vähentämään kulutusta (Kortetmäki ym. 2021). Työ luo hyvän elämän edellytyksiä oikeudenmukaisesti kaikille ihmisille ja vahvistaa ekosysteemien elinvoimaisuutta (Ergene ym. 2021).

Talous ja työelämä uudistuvat kokonaisvaltaisesti, kun fossiilitalouteen kytkeytyviä toimialoja katoaa ja työ suuntautuu palvelemaan yhä enemmän kestävyyssiirtymän tarpeita. Ammattilaisen on tärkeää tunnistaa työnsä kytkennät siirtymään ja hahmottaa, miten hän voi antaa oman panoksensa kestävämmän ja reilumman maailman rakentamiseen. (Dufva, Solovjew-Wartiovaara & Vataja 2021.) Työn kohteiden uudelleen suuntaamisessa tarvitaan eettistä herkkyyttä, jonka avulla ammattilainen pystyy arvioimaan, millaiset ratkaisut palvelevat oikeudenmukaista planetaarista hyvinvointia. Tietämisen tasolla rakentuvan systeemisen ymmärryksen lisäksi eettinen herkkyys vahvistuu kohtaamisissa, jotka synnyttävät empatiakykyä ja myötätuntoa niin inhimillistä kuin ei-inhimillistä todellisuutta kohtaan (Salonen ym. 2023; Foster 2019).

Eurooppalaisessa *GreenComp*-viitekehyksessä määritellään kaikissa ammateissa tarvittavat kestävyysosaamisen kokonaisuudet, joita ovat a) kestävyysarvojen ilmentäminen, b) kestävyuden monitahoisuuden hallinta, c) kestävien tulevaisuuksien visiointi ja d) kestävyystoiminta (Bianchi

ym. 2022). Kestävyysosaamisilla voidaan ”tukea yksilön kykyä ajatella kokonaisvaltaisesti ja kyseenalaistaa nykyisen talousjärjestelmämme taustalla olevat maailmankatsomukset” sekä ”kouluttaa järjestelmälähtöisiä ajattelijoita ja muutosvoimana toimivia eettisiä esikuvia, joita tarvitaan vauhdittamaan muutosta kohti kestävää yhteiskuntaa” (Bianchi ym. 2022, 30). Kestävyysosaamisia ajatellaan kuitenkin edelleen elinikäisen oppimisen taitoina (Bianchi ym. 2022) tai laaja-alaisen osaamisen tavoitteina (Opetushallitus 2014), jotka integroidaan koulutuksen sisältöihin. Näin toimitessa kestävyysosaamiset voivat jäädä alisteisiksi koulutuksen laajemmille päämäärille ja taantua toisintamaan oletuksia, joiden puitteissa vallitseva yhteiskunta ja työelämä toimivat (Sterling 2003; Holfelder 2019).

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka tarjoaa kestävyystaitojen oppimiseen transformatiivisen ratkaisun, jossa osaamisia hyödynnetään työelämän paradigman uudistamiseen työn tilallisen, ajallisen ja eettisen ulottuvuuden uudelleen tulkinnan kautta. Kestävyyden monitahoisuuden hallinnan taidoissa korostuva systeeminen ja kriittinen ajattelu mahdollistavat työn tilallisen ulottuvuuden tutkimisen ja luovat perustan syste-

TAULUKKO 2. Planetaarisen sosiaalipedagogiikan tilallisen, ajallisen ja eettisen ulottuvuuden (Salonen ym. 2023) ilmeneminen työelämän kontekstissa ja työn tulkinnassa sekä ulottuvuuksien yhteys *GreenComp*-kehiksen kestävyysosaamisiin (Bianchi ym. 2022).

	Ilmeneminen	Työn uusi tulkinta	Kestävyysosaamiset
Tilallinen ulottuvuus	Työprosessien kytkeytyminen globaaliin talouteen ja tuotantoketjuihin	Työn tekemisen tapa: systeemiseen ymmärrykseen perustuva työ	<ul style="list-style-type: none"> ● Kestävyyden monitahoisuuden hallinta ● Kestävyysarvojen ilmentäminen
Ajallinen ulottuvuus	Yhteiskunnan ja työelämän kehitys, muutoksessa eläminen ja työelämän uudistaminen	Työn tarkoitus: kestävä tulevaisuutta rakentava työ	<ul style="list-style-type: none"> ● Kestävien tulevaisuuksien visiointi ● Kestävyystoiminta ● Kestävyysarvojen ilmentäminen
Eettinen ulottuvuus	Vastuullisuuden avartuminen planetaarisiksi vastuuksi	Työn kohde: planetaarista hyvinvointia edistävä työ	<ul style="list-style-type: none"> ● Kestävyyden monitahoisuuden hallinta ● Kestävyysarvojen ilmentäminen

miseen ymmärrykseen pohjautuvalle työlle. Tulevaisuuksien visioinnin ja kestävyystoiminnan osaamiset linkittyvät työn ajalliseen ulottuvuuteen ja voimaannuttavat ammattilaista rakentamaan omalla työllään kestävää tulevaisuutta. Kestävyysarvojen ilmentämisen osaamiset puolestaan kytkeytyvät työn tulkinnan kaikkiin ulottuvuuksiin (tilallinen, ajallinen, eettinen) ja vahvistavat ammattilaisen eettiseen herkkyyteen perustuvaa toimijuutta työelämän uudistamiseksi. Havainnollistamme taulukossa 2 työn planetaarista tulkintaa sekä planetaarisen sosiaalipedagogiikan tilallisen, ajallisen ja eettisen ulottuvuuden yhteyttä *GreenComp*-kehyksen kestävyysosaamisiin.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Sosiaalipedagogiikka on ollut kautta aikojen kiinnostunut yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta (Nivala & Ryytänen 2019; Hämäläinen 2015). Planetaaristen kriisien keskellä sosiaalipedagogiikkaa haastetaan uudistumaan tieteenalana ja käytännön työotteena. Esittelimme tässä katsauksessa planetaarisen sosiaalipedagogiikan teorian (Salonen ym. 2023) ja sovelsimme sitä työn ja ammatillisen osaamisen kontekstiin, sillä työn ja työelämän kriittinen tarkastelu ja uudistuminen on oleellista ekologisesti kestävä ja sosiaalisesti oikeudenmukaisen yhteiskunnan ja maailman rakentamiseksi.

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka on kiinnostunut ihmisestä yhteisöjä ja yhteiskuntaa avarammassa planetaarisessa kontekstissa (Salonen ym. 2023). Sen ytimessä on tiedon, kokemusten ja toiminnan reflektoinnin kautta etenevä oppimisprosessi, jossa ihmisen maailmasuhde rakentuu sosioekologiselle perustalle ja auttaa oppijaa ”olemaan yhtä maailman kanssa” (Common Worlds Research Collective 2020, 2). Yhteisöllinen oppimisprosessi synnyttää uutta jaettava ymmärrystä ja kokemusta maailmassa olemisesta. Tämä vahvistaa oppijoiden toimijuutta, jonka avulla on mahdollista uudistaa vallalla olevia käytäntöjä ja yhteiskunnan rakenteita. (Salonen ym. 2023.)

Planetaarista sosiaalipedagogiikkaa voidaan soveltaa erilaisiin oppimisprosesseihin koulutuksen ja informaalin oppimisen konteksteissa (Salonen ym. 2023). Tässä katsauksessa erityisenä huomion kohteena oli ihmisen maailmasuhteen uudistuminen, kun hän toimii työelämän ammattilaisena.

Tarkastelimme työn ja työyhteisön tarkoitusta planetaarisen sosiaalipedagogiikan teorian mukaisesti tilallisesta, ajallisesta ja eettisestä näkö-

kulmasta. Tätä kautta työn tekemisen tavalle, tarkoitukselle ja kohteelle syntyi uusi sosioekologiseen maailmankuvaan perustuva tulkinta. Sen mukaan yhteiskuntaa uudistavaa työtä ja ammatillista toimijuutta luonnehtivat a) systeeminen ymmärrys, b) kestävän tulevaisuuden rakentaminen ja c) planetaarisen hyvinvoinnin edistäminen.

Työn planetaarinen tulkinta tarjoaa uuden lähestymistavan kestävyysosaamisen kuten *GreenComp*-viitekehyksen (Bianchi ym. 2022) soveltamiselle. Planetaarisen sosiaalipedagogiikan avulla kestävyysosaamisille syntyy transformatiivinen tarkoitus, kun ammattilainen reflektoi ja uudistaa osaamisen avulla käsityksiään omasta työstään. Työn ja ammatillisen osaamisen uudet tulkinnat haastavat vallalla olevaa osaamisperustaista koulutusta, joka korostaa yhteiskunnan rakenteiden ja kansalaisten roolien säilyttämistä varmistavien tietojen, taitojen ja asenteiden omaksumista. Työnsä tekemisen tapaa, tarkoitusta ja kohdetta kriittisesti tarkastelevat ammattilaiset voivat uudistaa työyhteisöjään ja yhteiskuntaa sekä luoda uutta yrittäjyyttä, joka ratkaisee aikamme haasteita lyhytnäköisen voitontavoittelun sijaan. Heidän tekemänsä työ perustuu systeemiseen ymmärrykseen ja eettiseen herkkyyteen pohjautuvaan toimijuuteen, mikä auttaa rakentamaan kestävää tulevaisuutta ja edistämään planetaarista hyvinvointia.

Kestävää tulevaisuutta rakentava työ ja ammattilaisen vahvistunut muutosta edistävä toimijuus lisäävät hänen kokemustaan työn merkityksellisyydestä. Parhaimmillaan työ yhdistää ammattilaisen vahvuudet siihen, mitä ympäröivä maailma tarvitsee:

Kun omien vahvuuksien varassa toteutuva tekijänsä näköinen työ liitetään yhteiskunnallisten ongelmien korjaamiseen tai tulevaisuuden haasteiden taklaamiseen laajemmin maailmassa, ollaan kukoistamisen äärellä: työntekijä kukoistaa työssä, jossa hänen ainutlaatuisuutensa muuttaa maailmaa ilman puristusta ja pakkoa (Salonen 2022).

Planetaarisen sosiaalipedagogiikan teoria on parhaillaan muotoutumassa vastaukseksi aikamme planetaarisiin kriiseihin, jotka ovat luonteeltaan sosioekologisia. Suomessa on runsaasti tutkimusta, joka on mahdollista tulkita tähän teoriakehykseen sisältyväksi tai sitä sivuavaksi esimerkiksi sivistyksen, oikeudenmukaisuuden ja etiikan, hyvinvoinnin, systeemijattelun perustuvan oppimisen, kestävyyskompetenssien, transformatiivisen oppimisen sekä taiteen ja kehollisuuden näkökulmista. Planetaarisella

sosiaalipedagogiikalla on runsaasti sovelluskohteita formaalin oppimisen kentällä eri koulutusmuodoissa sekä informaalin oppimisen alueella esimerkiksi työelämässä ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden parissa. Planetaarisen sosiaalipedagogiikan kehittäminen edellyttää kuitenkin empiiristä tutkimusta, jotta saadaan selville, kuinka teoria toimii käytännössä. Yksi tällainen tutkimus toteutuu Lapin ammattikorkeakoulun *Managing Sustainability and Systems Change* (MaSS) -YAMK-koulutusohjelman opiskelijoiden parissa vuosina 2023–2024.

LÄHTEET

- Aaltonen, Valtteri A., Hiljanen, Mikko, Layne, Heidi, Lehtonen, Anna, Löyttyniemi, Meri, Mykrä, Niina, Virtanen, Anu S. & Heikkinen, Hannu L. T. 2023. Education for planetary well-being. Teoksessa Merja Elo, Jonne Hytönen, Sanna Karkulehto, Teea Kortetmäki, Janne S. Kotiaho, Mikael Puurtinen & Miikka Salo (Eds.) *Interdisciplinary Perspectives on Planetary Well-being*. New York: Routledge, 246–258. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003334002>
- Bateson, Gregory 1972. *Steps to an Ecology of Mind*. San Francisco: Chandler.
- Becker, Christian U. 2023. Ethical underpinnings for the economy of the Anthropocene: Sustainability ethics as key to a sustainable economy. *Ecological Economics* 211. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2023.107868>
- Bianchi, Guia, Pisiotis, Ulrike & Cabrera Giraldez, Marcelino 2022. GreenComp – Eurooppalainen kestävän kehityksen osaamiskehys. Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto. DOI: <https://doi.org/10.2760/595099>
- Blake, Joanna, Sterling, Stephen & Goodson, Ivor 2013. Transformative Learning for a Sustainable Future: An Exploration of Pedagogies for Change at an Alternative College. *Sustainability* 5 (12), 5347–5372. DOI: <https://doi.org/10.3390/su5125347>
- Blowfield, Michael & Murray, Alan 2014. *Corporate Responsibility*. New York: Oxford University Press.
- Bohm, David 1980. *Wholeness and the Implicate Order*. London: Ark Paperbacks.
- Catton, William R. Jr. & Dunlap, Riley E. 1980. A New Ecological Paradigm for Post-Exuberant Sociology. *American Behavioral Scientist* 24 (1), 15–47. <https://doi.org/10.1177/000276428002400103>
- Common Worlds Research Collective 2020. Learning to become with the world: Education for future survival. Paper commissioned for the UNESCO Futures of Education report. Paris: UNESCO. Saatavissa <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374032> (haettu 14.10.2023).

- Dufva, Mikko, Solovjew-Wartiovaara, Anna & Vataja, Katri 2021. Työn tulevaisuudet megatrendien valossa. Helsinki: Sitra. Saatavissa <https://www.sitra.fi/artikkelit/tyon-tulevaisuudet-megatrendien-valossa/> (haettu 14.10.2023).
- Ergene, Seray, Banerjee, Subhabrata B. & Hoffman, Andrew J. 2021. (Un)Sustainability and Organization Studies: Towards a Radical Engagement. *Organization studies* 42 (8), 1319–1335. DOI: <https://doi.org/10.1177/0170840620937892>
- Folke, Carl, Biggs, Reinette, Norström, Albert V., Reyers, Belinda & Rockström, Johan 2016. Social-ecological resilience and biosphere-based sustainability science. *Ecology and Society* 21 (3), 41. DOI: <http://dx.doi.org/10.5751/ES-08748-210341>
- Foster, Raisa 2019. Recognizing Mutuality: The More-than-human World and Me. Teoksessa Raisa Foster, Rebecca Martusewicz & Jussi Mäkelä (Eds.) *Art, Ecojustice, and Education*. New York: Routledge, 24–35.
- Foster, Raisa, Salonen, Arto O. & Sutela, Katja 2022. Taidekasvatuksen ekososiaalinen kehys: Kohti kestävyystietoista elämänorientaatiota. *Kasvatus* 53 (2), 118–129. <https://doi.org/10.33348/kvt.115918>
- Foster, Raisa & Turkki, Nella 2021. EcoJustice Approach to Dance Education. *Journal of Dance Education* 23 (2), 91–101, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/15290824.2021.1906430>
- Freire, Paulo 2004. *Pedagogy of Indignation*. Boulder: Paradigm Publisher.
- Gauriloff, Katja, Berghäll, Joonas & Laine, Jarkko, T. 2012. Säilöttyjä unelmia. Dokumenttielokuva. Käsikirjoitus Katja Gauriloff, Joonas Berghäll ja Jarkko T. Laine. Ohjaus: Katja Gauriloff. Rovaniemi: Oktober Oy.
- Grottenfelt-Enegren, Mikaela, Holmström, Charlotta & Laisi, Jaana 2023. Planetaarinen terveys toimii siltana ihmisen terveyden ja kestävyuden edistämisen välillä. *Duodecim* 139 (10), 835–42. Saatavissa <https://www.duodecimlehti.fi/duo17695> (haettu 14.10.2023).
- Hagelberg, Eija, Wikström, Ulrika, Joonas, Juuso & Mattila, Tuomas 2020. Regeneratiivinen eli uudistava maatalous: ruuantuotannon uusi suunta. Espoo: Baltic Sea Action Group. Saatavissa https://www.carbonaction.org/wp-content/uploads/2021/02/BSAG_CA_Regeneratiivinen-maatalous_FI_202101.pdf (haettu 14.10.2023).
- Heikkinen, Hannu L. T. & Kukkonen, Harri 2019. Ammattikorkeakoulu toisin ajateltuna: Osaaminen, sivistys ja tiedon intressit. *Aikuiskasvatus* 39 (4), 262–275. DOI: <https://doi.org/10.33336/aik.88096>
- Helne, Tuula & Hirvilampi, Tuuli 2015. Wellbeing and Sustainability: A Relational Approach. *Sustainable Development* 23, 167–175. DOI: <https://doi.org/10.1002/sd.1581>
- Hickel, Jason & Kallis, Giorgos 2020. Is Green Growth Possible? *New Political Economy* 25 (4), 469–486. DOI: <https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598964>
- Hickman, Caroline, Marks, Elizabeth, Pihkala, Panu, Clayton, Susan, Lewandowski, Eric, Mayall, Elouise, Wray, Britt, Mellor, Catriona & van Susteren, Lise 2021. Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey. *The Lancet Planetary Health* 5 (12), 863–873. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00278-3](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00278-3)

- Hoikkala, Tommi & Laine, Sofia 2022. Nuorisotutkimusprofessorien kapulanvaihto. *Nuorisotutkimus* 40 (4), 80–92. DOI: <https://doi.org/10.57049/nuorisotutkimus.9125708>
- Holfelder, Anne-Katrin 2019. Towards a sustainable future with education? *Sustainability Science* 14 (4), 943–952. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11625-019-00682-z>
- Hämäläinen, Juha 2015. Defining Social Pedagogy: Historical, Theoretical and Practical Considerations. *The British Journal of Social Work* 45 (3), 1022–1038. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bct174>
- Joutsenvirta, Maria & Salonen, Arto O. 2020. *Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestäväää yhteiskuntaa*. Helsinki: Basam Books.
- Järvensivu, Paavo, Toivanen, Tero T., Vadén, Tere, Lähde, Ville, Hakala, Emma, Majava, Antti J., Lummaa, Karoliina & Eronen, Jussi T. 2019. *Ekologinen jälleenrakennus*. Helsinki: BIOS. Saatavissa <http://eko.bios.fi> (haettu 14.10.2023).
- Keto, Sami & Foster, Raisa 2021. Ecosocialization – an Ecological Turn in the Process of Socialization. *International Studies in Sociology of Education* 30 (1–2), 34–52, DOI: <https://doi.org/10.1080/09620214.2020.1854826>
- Kortelmäki, Teea, Puurtinen, Mikael, Salo, Miikka, Aro, Riikka, Baumeister, Stefan, Dufлот, Rémi, Elo, Merja, Halme, Panu, Husu, Hanna-Mari, Huttunen, Suvi, Hyvönen, Katriina, Karkulehto, Sanna, Kataja-aho, Saana, Keskinen, Kirsi E., Kulmunki, Inari, Mäkinen, Tuuli, Näyhä, Annukka, Okkolin, Mari-Anne, Perälä, Tommi, Purhonen, Jenna, Raatikainen, Kaisa J., Raippalinna, Liia-Maria, Salonen, Kirsi, Savolainen, Katri & Kotiaho, Janne S. 2021. Planetary well-being. *Humanities and Social Sciences Communications* 8, article 258. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00899-3>
- Laininen, Erkkä 2019a. Transforming Our Worldview Towards a Sustainable Future. Teoksessa Justin. W. Cook (Eds.) *Sustainability, Human Well-Being and the Future of Education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 161–200. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-78580-6>
- Laininen, Erkkä 2019b. Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 20 (5), 16–38. Saatavissa <https://journal.fi/akakk/article/view/84515> (haettu 14.10.2023).
- Laszlo, Ervin 1989. *The Inner Limits of Mankind. Heretical Reflections on Today's Values, Culture and Politics*. London: Oneworld.
- Lukkarinen, Iris, Rossi, Niina & Runonen, Maria 2022. *Tulevaisuuden ammattilaiset. Oppimateriaali*. Espoo: Omnia ja Helsinki: Perho liiketalousopisto. Saatavissa <https://mappa.fi/materiaalit/tulevaisuuden-ammattilaiset/> (haettu 14.10.2023).
- Maslow, Abraham 2011. *Toward a Psychology of Being*. Alkuperäisteos 1962. Blacksburg: Wilder Publications.
- Mezirow, Jack 1996. Contemporary Paradigms of Learning. *Adult Education Quarterly* 46 (3), 158–172. DOI: <https://doi.org/10.1177/074171369604600303>
- Miller, Riel (Ed.) 2018. *Transforming the Future: Anticipation in the 21st Century*. London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351048002>

- Misiaszek, Greg 2021. *Ecopedagogy. Critical Environmental Teaching for Planetary Justice and Global Sustainable Development*. London: Bloomsbury.
- Moilanen, Antti & Salonen, Arto O. 2022. Planetaarinen sivistys – kohti antroposeenin ajan sivistysidealia. *Kasvatus & Aika* 16 (2), 47–71. DOI: <https://doi.org/10.33350/ka.107626>
- Nivala, Elina & Rynnänen, Sanna 2019. *Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nuutinen, Teija, Laulainen, Sanna & Salonen, Arto O. 2023. Taiteilijoiden työote ja ammatillisten identiteettien neuvottelut ikääntyneiden hoivayhteisöissä. *Sosiaalipedagogiikka* 24.
- O'Brien, Karen & Sygna, Linda 2013. Responding to climate change: the three spheres of transformation. Teoksessa *Proceedings. Transformation in a changing climate. International Conference in Oslo 19–21 June 2013*. Oslo: University of Oslo, 16–23. Saatavissa https://www.europarc.org/wp-content/uploads/2020/05/O'Brien-and-Sygna_2013_Responding-to-climate-change-Three-spheres-of-transformation.pdf (haettu 11.12.2023).
- Opetushallitus 2014. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96*. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet> (haettu 14.10.2023).
- Paaskoski, Leena, Siivonen, Katariina, Vähäkari, Noora, Latvala-Harvilahti, Pauliina, Pelli, Päivi, Granlund, Maria & Hujala, Teppo 2022. *Dynaaminen museo ja tulevaisuusperintöverstas. Käsikirja museoiden ekososiaaliseen sivistystyöhön*. Savonlinna: Suomen metsämuseo Lusto. URN: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-69018-8-6>
- Poli, Roberto 2017. *Introduction to anticipation studies*. Cham: Springer. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-63023-6>
- Pulkki, Jani 2021a. Ajatuksia ekoindividuaation kasvatusfilosofiasta. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 22, 43–62. DOI: <https://doi.org/10.30675/sa.90594>
- Pulkki, Jani M. 2021b. Ekososiaalinen hyve-etiikka. *Aikuiskasvatus* 41 (2), 102–112. DOI: <https://doi.org/10.33336/aik.109320>
- Rajala, Antti 2016. *Toward an agency-centered pedagogy. A teacher's journey of expanding the context of school learning*. Academic Dissertation. Helsinki: University of Helsinki. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2252-0>
- Ratinen, Ilkka & Linnanen, Lassi 2022. Exploring Systems Thinking Competence of Finns in Fostering Sustainable Transformation. *World 3* (2), 287–298. DOI: <https://doi.org/10.3390/world3020015>
- Salonen, Arto O. 2022. Tarkoituksensa tunnistava organisaatio on vahva. Teoksessa Pike Hilakari (toim.) *Paremmän työelämän opas*. Helsinki: Minea, 15–32.
- Salonen, Arto O., Isola, Anna-Maria & Foster, Raisa 2022. Osallisuutta, mutta mihin? Planetaarisen kansalaisen osallisuuskäsitys. *UAS Journal* 12. URN: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022101161559>

- Salonen, Arto O. & Konkka, Jyrki 2015. An Ecosocial Approach to Well-Being: A Solution to the Wicked Problems in the Era of Anthropocene. *Foro de Educación* 13 (19), 19–34. DOI: <http://dx.doi.org/10.14516/fde.2015.013.019.002>
- Salonen, Arto O., Laininen, Erkka, Hämäläinen, Juha & Sterling, Stephen 2023. A Theory of Planetary Social Pedagogy. *Educational Theory* 73 (4), 615–637. DOI: <https://doi.org/10.1111/edth.12588>
- Searle, John 2010. *Making the social world. The structure of human civilization*. Oxford: Oxford University Press.
- Singer, Peter 1981. *The Expanding Circle: Ethics and Sociobiology*. New York: Farrar Straus & Giroux.
- Stephens, Paul 2013. *Social pedagogy: Heart and head. Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy*. Bremen: Europäische Hochschulverlag.
- Sterling, Stephen 2003. *Whole Systems Thinking as a Basis for Paradigm Change in Education: explorations in the context of sustainability*. Bath: Centre for Research in Education and the Environment. Saatavissa <http://www.bath.ac.uk/cree/sterling/sterlingthesis.pdf> (haettu 14.10.2023).
- Sterling, Stephen 2011. *Transformative Learning and Sustainability: sketching the conceptual ground*. *Learning and Teaching in Higher Education* 5, 17–33. Saatavissa https://www.researchgate.net/publication/266184629_Transformative_Learning_and_Sustainability_Sketching_the_Conceptual_Ground (haettu 14.10.2023).
- Vadén, Tere, Lähde, Ville, Majava, Antti, Järvensivu, Paavo, Toivanen, Tero, Hakala, Emma & Eronen, Jussi T. 2020. Decoupling for ecological sustainability: A categorisation and review of research literature. *Environmental Science & Policy* 112, 236–244. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.06.016>
- Walsh, Zack, Böhme, Jessica, Lavelle, Brooke D. & Wamsler, Christine 2020. Transformative education: towards a relational, justice-oriented approach to sustainability. *International Journal of Sustainability in Higher Education* 21 (7), 1587–1606. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJSHE-05-2020-0176>

